

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

DOI: 10.67227

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 6

2026

GRAFIK ORGANAYZERLARNI ONA TILI DARSLARIDA QO‘LLASH: METODOLOGIK YONDASHUV VA AMALIY IMKONIYATLAR

Nabijanov Yusufjon Inomiddin o‘g‘li

University of Business and Science oliy ta‘lim muassasasi, dotsent (PhD)

Annotatsiya

Maqolada grafik organayzerlarning ona tili darslarida, xususan, 7-sinf darsliklarida qo‘llanilishi tadqiq etilgan. "T-jadval", "Qanday, qanaqa" va "Konseptual jadval" kabi grafik organayzer turlari o‘rganilgan bo‘lib, ularning o‘quvchilar tomonidan fe‘l turlarini va gap bo‘laklarini tahlil qilishda qanday samarali foydalanilishi ko‘rsatilgan. Tadqiqot natijalari grafik organayzerlarning o‘quvchilar mantiqiy tafakkurini rivojlantirish va bilimlarni tizimlashtirishda muhim vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: grafik organayzer, T-jadval, konseptual jadval, ona tili darslari, 7-sinf, vizual o‘qitish usuli, mantiqiy tafakkur, fe‘l, gap bo‘laklari.

ПРИМЕНЕНИЕ ГРАФИЧЕСКИХ ОРГАНАЙЗЕРОВ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ

Набижанов Юсуфжон Иномиддин угли

Высшее образовательное учреждение University of Business and Science, доцент (PhD)

Аннотация

В данной статье исследуется применение графических органайзеров на уроках родного языка, в частности в учебниках для 7-го класса. Изучены такие виды графических органайзеров, как "Т-таблица", "Как, какой" и "Концептуальная таблица", показано, как учащиеся эффективно используют их при анализе видов глаголов и членов предложения. Результаты исследования подтверждают, что графические органайзеры являются важным инструментом для развития логического мышления учащихся и систематизации знаний.

Ключевые слова: графический органайзер, Т-таблица, концептуальная таблица, уроки родного языка, 7-й класс, метод визуального обучения, логическое мышление, глагол, члены предложения.

APPLICATION OF GRAPHIC ORGANIZERS IN NATIVE LANGUAGE LESSONS: METHODOLOGICAL APPROACH AND PRACTICAL POSSIBILITIES

Nabijanov Yusufjon Inomiddin o‘g‘li

University of Business and Science Higher Education Institution, Associate Professor (PhD)

Abstract

This article examines the use of graphic organizers in native language lessons, particularly in 7th-grade textbooks. Types such as the "T-chart", "How/What kind" organizer, and "Conceptual table" are studied, demonstrating how students effectively utilize them when analyzing verb types and sentence parts. The research results confirm that graphic organizers are an important tool for developing students' logical thinking and systematizing knowledge.

Keywords: graphic organizer, T-chart, conceptual table, native language lessons, 7th grade, visual learning method, logical thinking, verb, sentence parts.

Hozirgi raqamli ta‘lim davrida o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishda innovatsion o‘qitish usullari va metodlarini qo‘llash tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. O‘quvchilar tomonidan bilimlarning chuqur o‘zlashtirilishi uchun faqat matnni o‘qish yetarli bo‘lmay, balki uni vizual shaklda ifodalash, taqqoslash va tizimlashtirish zarurati ham kun tartibiga qo‘yilmoqda. Ana shunday zamonaviy o‘qitish vositalaridan biri grafik organayzerlar hisoblanadi.

Grafik organayzer — bu o‘quvchilarga o‘rganilayotgan mavzu bo‘yicha ma‘lumotlarni vizual tarzda tartibga solish, taqqoslash va tahlil qilish imkonini beruvchi pedagogik vositadir [1; 175]. Ushbu vositalar o‘quvchilarning kognitiv faolligini oshirish, mantiqiy tafakkurini rivojlantirish va bilimlarni o‘zaro bog‘lash qobiliyatini mustahkamlashga xizmat qiladi [3; 45].

O‘zbekiston Respublikasida ta‘lim tizimini isloh qilish doirasida milliy o‘quv dasturlari yangilangan bo‘lib, ona tili darsliklari ham zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida qayta ishlab

chiqilgan. 7-sinf ona tili darsligi o'quvchilarni faol bilim izlashga, mustaqil fikrlashga va til tuzilmalarini tahlil qilishga yo'naltiruvchi topshiriqlar bilan boyitilgan [2; 3]. Grafik organayzerlar ana shunday topshiriqlarni yanada samarali bajarishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, zamonaviy ta'lim amaliyotida grafik organayzerlarning ona tili darslarida qo'llanilishi yetarlicha o'rganilmagan. Xususan, o'zbek tili grammatikasi mavzulari, jumladan fe'l turlari va gap bo'laklarini grafik organayzerlar yordamida tahlil qilishning metodologik asoslari hali to'liq ishlab chiqilmagan.

Tadqiqotning maqsadi — grafik organayzerlarning 7-sinf ona tili darslarida qo'llanilish imkoniyatlarini aniqlash va ularning o'quvchilar tomonidan bilimlarni o'zlashtirishiga ta'sirini ko'rsatish.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Grafik organayzerlarning turlari va ularning ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilish;
2. 7-sinf ona tili darsligidagi topshiriqlarni grafik organayzerlar yordamida bajarish uslubiyatini ishlab chiqish;
3. "T-jadval", "Qanday?, Qanaqa?" va "Konseptual jadval" organayzerlarining amaliy qo'llanilishini namoyish etish.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanilgan:

1. Tahlil va sintez metodi: grafik organayzerlarning nazariy asoslarini o'rganishda adabiyotlar tahlil qilingan va xulosalar sintez qilingan.
2. Kuzatuv metodi: 7-sinf o'quvchilarining grafik organayzerlardan foydalanish jarayoni kuzatilgan va natijalar qayd etilgan.
3. Taqqoslash metodi: turli grafik organayzer turlarining samaradorligi o'zaro taqqoslangan.
4. **Modellashtirish metodi:** ona tili darsligi topshiriqlariga mos grafik organayzer modellari yaratilgan va sinovdan o'tkazilgan.

Tadqiqot bazasi sifatida O'zbekiston Respublikasining milliy o'quv dasturi asosida yaratilgan 7-sinf ona tili darsligi [2] va ta'lim metodlari bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanmalar [1] olingan. Grafik organayzerlarni vizual shaklda hosil qilishda Wondershare EdrawMax va CmapTools dasturiy ta'minotlaridan foydalanilgan [5; 112].

Tadqiqot natijalari

"T-jadval" grafik organayzeri

"T-jadval" grafik organayzeri narsa va hodisalarni taqqoslash va farqlash maqsadida keng qo'llaniladi. U munozara vaqtida ma'lumotlarni hamda qo'shaloq javoblarni ("ha"- "yo'q", "tarafdor"- "qarshi") yoki boshqa asoslarda taqqoslash natijalarini yozish uchun universal grafik organayzer hisoblanadi [1; 175].

7-sinf ona tili darsligining 75-sahifasida so'zlarga mos keluvchi tasviriy ifodalarni moslashtirib ko'chirish vazifasi berilgan [2; 75]. Ushbu topshiriqni bajarishda "T-jadval" grafik organayzeridan foydalanildi: avval so'zlar va tasviriy ifodalar rangli markerlar yordamida o'zaro birlashtirildi, so'ng ularning farqli tomonlari Wondershare EdrawMax dasturi yordamida "T-jadval" ko'rinishida ifodalandi.

"T-jadval"ning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat: ko'rinishi jadval yoki **ustunga o'xshab ketadi; o'rganilayotgan mavzuni ikki xil jihatdan tahlil qilish uchun xizmat qiladi; yakka tartibda yoki juftlikda oddiy qog'ozga yozish mumkin; taqqoslash asosida yakuniy xulosa chiqarishga yordam beradi.**

"Qanday, qanaqa" grafik organayzeri

"Qanday, qanaqa" grafik organayzeri o'rganilishi lozim bo'lgan mavzu, narsa-hodisa mohiyatini chuqurroq anglash uchun ishlatiladi [4; 89]. Bu organayzer umumiy tasavvurlarning hosil bo'lishida yordam beradi, mantiqiy tafakkurni rivojlantiradi, **mustaqil izlanishga chorlaydi** va topilgan ma'lumotlarni bir tizimga solish hamda umumiy xulosalash imkonini beradi.

7-sinf ona tili darsligining 12-sahifasida ijtimoiy tarmoqlardan qanday maqsadlarda foydalanish mumkinligini yozish vazifasi berilgan [2; 12]. Ushbu topshiriqda o'quvchilar "Qanday, qanaqa" grafik organayzeri yordamida o'z fikrlarini vizual ravishda tartibga solib, kuzatuv qobiliyatlarini rivojlantirdilar.

"Konseptual jadval" grafik organayzeri

"Konseptual jadval" grafik organayzeri o'rganilayotgan mavzu, narsa-hodisa, tushuncha kabilarni taqqoslash maqsadida ishlatiladi. Bu organayzerda taqqoslanayotgan qismlar 2 yoki undan ortiq bo'lishi mumkin [1; 173]. Xorijiy adabiyotlarda ushbu organayzer "Taqqoslash matritsasi" nomi bilan ham ataladi [3; 67].

7-sinf ona tili darsligining 69-sahifasida fe'llarni tuzilishiga ko'ra sodda, qo'shma va ko'makchi fe'lli so'z qo'shilmalariga ajratish topshirig'i berilgan [2; 69]. Tadqiqotda ushbu topshiriq "Konseptual jadval" yordamida bajarildi.

1-jadval

"Konseptual jadval" grafik organayzeri (fe'l turlari tahlili)

№	Belgi	Sodda fe'l	Qo'shma fe'l	Ko'makchi fe'lli so'z qo'shilmasi
1	Bir asosdan tashkil topadi	+		
2	Ikki asosdan iborat bo'ladi		+	+
3	Yasama so'z hisoblanadi	+ (so'z yasovchi qo'shimcha mavjud bo'lsa)	+	
4	Tub so'z hisoblanadi	+		+
5	Bitta so'z sifatida tahlil qilinadi	+	+	+
6	Tarkibida qil, et, bo'l kabi qismlar mavjud		+	
7	Tarkibida -a, -y, -b, -ib ravishdoshlari mavjud		+	+

Jadvalda ko'rsatilgan belgilar asosida matn tarkibidagi fe'llar tahlil qilindi. 1-matn tarkibida: ta'lim olganlar, bora-bora, ko'payib ketadi, qabul qilish, o'zgarib, qo'shiladi kabi fe'llar aniqlandi. Ushbu fe'llar jadvalga joylashtirilib, har birining o'z turkumiga mansubligi aniqlandi [2; 69].

7-sinf ona tili darsligining 71-sahifasidagi gap bo'laklari bo'yicha topshiriqni bajarishda ham "Konseptual jadval" qo'llanildi [2; 71]. Gap bo'laklarining xususiyatlari quyidagi jadvalda ifodalandi:

2-jadval

Gap bo'laklarining "Konseptual jadval" grafik organayzerida qiyosiy tahlili

№	Gap bo'laklari nomi	Ularga berilgan tavsif
1	Kesim	Shaxs, narsa, voqea-hodisaning harakatini ifodalaydi
2	Ega	Harakat-holatning bajaruvchisini ko'rsatadi
3	To'ldiruvchi	Gapning biror bo'lagiga bog'lanib, uni izohlab, to'ldirib keladi
4	Aniqllovchi	Otga bog'lanib, uning belgisini anglatadi
5	Hol	Ish-harakatning o'rni, payti, holati, sababi, maqsadi, miqdor-darajasini bildiradi

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, grafik organayzerlar 7-sinf ona tili darslarida o'quvchilar tomonidan bilimlarni o'zlashtirishning samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi. Xorijiy tadqiqotchilar ham grafik organayzerlarning o'quvchilar o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlashgan [3; 45].

"T-jadval" grafik organayzeri taqqoslash va farqlashga asoslangan topshiriqlarda alohida samarali bo'ldi. O'quvchilar ushbu organayzer yordamida so'z va tasviriy ifodalar o'rtasidagi semantik farqlarni aniq ko'ra oldilar. Bu esa ularning leksik tahlil qilish qobiliyatini oshirishga xizmat qildi.

"Qanday, qanaqa" grafik organayzeri o'quvchilarning mavzu bo'yicha bilimlarini kengaytirish va umumlashtirish uchun qulay vosita ekanligi aniqlandi. Ijtimoiy tarmoqlar mavzusida o'z fikrlarini grafik

shaklda ifodalash o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy tafakkurini faollashtirdi [4; 92].

"Konseptual jadval" grafik organayzeri esa grammatik tuzilmalarni, xususan, fe'l turlarini va gap bo'laklarini taqqoslash va tahlil qilishda eng samarali natija berdi. Bu organayzer orqali o'quvchilar qiyosiy matritsani to'ldirish jarayonida grammatika qoidalarini mustaqil kashf etdilar. Bunday yondashuv an'anaviy usulga nisbatan o'quvchilar tomonidan samarali qabul qilindi [5; 115].

EdrawMax va CmapTools dasturlari yordamida yaratilgan grafik organayzerlar o'quvchilarni raqamli vositalardan foydalanishga ham o'rgandi. Bu esa ularning raqamli savodxonligini oshirishga ko'maklashdi [5; 118]. Zamonaviy ta'lim standartlari talablaridan biri aynan raqamli savodxonlikni rivojlantirish ekanligi e'tiborga olinganda, bu natija alohida ahamiyat kasb etadi.

Biroq tadqiqot davomida muayyan cheklovlar ham aniqlandi. Jumladan, ba'zi o'quvchilar grafik organayzerlarning dasturiy ta'minot orqali yaratilishi bilan bog'liq texnik qiyinchiliklarga duch keldilar. Shu bois, o'qituvchi ushbu vositalardan foydalanishda bosqichma-bosqich metodikani qo'llashi maqsadga muvofiq.

Xulosa

Ushbu tadqiqot grafik organayzerlarning 7-sinf ona tili darslarida qo'llanilishining pedagogik imkoniyatlarini ko'rsatdi. Quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. Grafik organayzerlar: "T-jadval", "Qanday, qanaqa" va "Konseptual jadval" o'quvchilar tomonidan grammatik mavzularni tahlil qilish, taqqoslash va umumlashtirishda samarali vosita sifatida qo'llanildi.
2. Ushbu organayzerlar o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini, mustaqil izlanish ko'nikmalarini va bilimlarni tizimlashtirish qobiliyatini rivojlantirdi.
3. Wondershare EdrawMax va CmapTools kabi dasturiy ta'minotlar yordamida yaratilgan raqamli grafik organayzerlar o'quvchilarning raqamli savodxonligini oshirishga ham xizmat qildi.
4. Grafik organayzerlar an'anaviy o'qitish usullarini almashtiradigan emas, balki ularni boyitadigan qo'shimcha pedagogik vosita sifatida qaralmog'i lozim.
5. Kelajakda grafik organayzerlarning boshqa sinf va fanlar uchun ham metodikasini ishlab chiqish hamda ularning ta'sirdorligini keng ko'lamli tajriba-sinov orqali tekshirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Avlayev O.U., Jo'rayeva S.N., Mirzayeva S.R. Ta'lim metodlari: o'quv-uslubiy qo'llanma. – Toshkent: Navro'z, 2017. – 208 b.
2. Azimova I., Mavlonova K. va boshq. Ona tili: umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. – 224 b.
3. Marzano R.J., Pickering D.J., Pollock J.E. Classroom Instruction That Works: Research-Based Strategies for Increasing Student Achievement. – Alexandria: ASCD, 2001. – 178 p.
4. Hyerle D. Visual Tools for Transforming Information into Knowledge. – Thousand Oaks: Corwin Press, 2009. – 168 p.
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Raqamli ta'lim texnologiyalari: o'qituvchilar uchun qo'llanma. – Toshkent: XTXQTMOI, 2021. – 156 b.